

ἀποθνησκόντων «κατὰ ψιλὴν παράταξιν» καὶ θεατρικῶς. Ἴσως ἀντεῖπῃ τις ὅτι ὁ Ἐπικτήτος ὠνόμασε τοὺς χριστιανοὺς «Γαλιλαίους» ἐκ τῆς χώρας ὅθεν ἤρξατο τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οὐχὶ ἐξ ἀπεχθείας· ἀλλ' ὅτι εἰ ἔθνηκοι ἐκάλουν τοὺς χριστιανοὺς «Γαλιλαίους» διὰ μῖσος μᾶλλον ἢ διὰ γεωγραφικὸν λόγον, μάρτυς ὁ Ἰουλιανός. Ὅπωςδὴποτε ἡ ἐπικτήτειος φιλοσοφία ἦτο μάλα εὐπρόσδεκτος καὶ προσφιλῆς εἰς τοὺς χριστιανοὺς· τὸ Ἐγχειρίδιον παρεφράσθη πολλάκις καὶ διεσκευάσθη κατὰ τὰ παραγγέλματα τοῦ χριστιανικοῦ ὀρθοσκεύματος, εἰς πολλὰ δὲ μοναστήρια ἀνεγινώσκετο μετὰ ζήλου ὡς ψυχωφελέστατον καὶ ψυχαγωγικώτατον κατηχητικὸν βιβλίον. Ἡ ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον διαρρύθμισις αὐτοῦ δὲν ἐχρηζέτο πολλῶν καὶ μεγάλων πόνων· ἀντὶ τοῦ «θεοὶ» ἐγράφη «θεὸς», ἀντὶ τοῦ «Σωκράτους» ἐτέθη τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἀντὶ τοῦ Ζήνωνος ἢ τοῦ Εὐφράτου ἢ ἄλλου τινὸς Στωικοῦ φιλοσόφου ἀντικατεστάθη τὸ ὄνομα τοῦ δεῖνος καὶ δεῖνος ἀγίου· παρελείφθησαν χωρία τινὰ ἀναπληρωθέντα ὑπὸ γραφικῶν ῥητῶν, οὕτω δὲ ἐκχριστιανισθὲν τὸ Ἐγχειρίδιον ἐχρησίμευσεν, ἐπὶ χρόνων ζοφερῶν, εἰς πνευματικὴν τροφήν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος.

Ἐν τοῖς δυσὶ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων διαλόγοις, τοῖς προτεθειμένοις εἰς τοῦ Ἐπικτήτου τὰς Διατριβάς (ὁ δεύτερος τῶν διαλόγων τούτων πραγματεύεται τὰ κατὰ τὴν Χ(ον) ἀναλάμπει ὁ πρὸς τὰ κοινὰ διακαῆς τοῦ Κοραῆ ζήλος. Αὐτόθι καὶ ἰδίως ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ πρώτου τόμου (11 αὐγούστου 1827) εὐρίσκομεν πάλιν ἀφθόνως ἐγκατεσπαρμένα πάμπολλα καὶ ἐξαιρετὰ γνωμικά, ἀποστάζοντα ἀνεξάντλητον θαψίλειαν βιοτικῆς σοφίας καὶ ἐμπειρίας. «Τὰς μεγάλας τῆς ψυχῆς θλίψεις, ὀλίγη τις ἐνόχλησις, τὰς κάμνει πολὺ θλιβερωτέρας, καθὼς εἰς τὸν ὑπέρμετρα φορτωμένον μικρὰ προσθήκη βάρους ἀρκεῖ νὰ τὸν γονατίσῃ». — «Ὅλοι εὐχόμεθα καὶ δεσποζόμεθα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δεσπόζωμεν τοὺς ἄλλους, κ' εὐθύς ἀφοῦ τὸ ἐπιτύχωμεν, ἡμᾶς πρώτους ἀλλοιόγει ἡ ἐξουσία, ἡμεῖς πρώτοι ἀνδραποδιζόμεθα ἀπ' αὐτὴν, ὡς ἀπὸ δεινὴν μάγισσαν· ὥστε μὴδὲ νὰ αἰσθανώμεθα πλέον ὅτι ἐπεράσαμεν ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν εἰς τῶν θηρίων τὸν βίον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τῶν συγχρόνων καὶ φίλων τοῦ Σωκράτους ἔλεγε προσφυέστατα ὅτι ἡ ἐξουσία τὴν φύσιν ὁμοίαν ἔχει ταῖς ἐταίραις, ταῖς ἐρᾶν μὲν ἑαυτῶν ποιούσαις, τοὺς δὲ χρωμένους ἀπολλυούσαις». — «Σημεῖον ἀψευδέστατον τοῦ εὐδαίμονος εἶναι νὰ μὴν ὑποφέρῃ τὴν κακοδαιμονίαν τῶν ἄλλων». — «Ἡ ψευδοσοφία εἶναι ἀσυγκρίτως πλέον βλαβερὰ παρὰ τὴν

παντελή ἀπαιδευσίαν. Ἀπ' αὐτὸ τοῦ Πυθαγόρου, ἀπ' αὐτὸ τοῦ Σωκράτους τὸ σχολεῖον ἐξεπήδησαν τύραννοι, πολὺ ἀγριώτεροι παρὰ τοὺς ἀπαιδεύτους τυράννους· διότι χωρὶς προϋπάρχουσιν παιδικὴν ἀγωγὴν ἔδραμαν εἰς τῶν ἀληθῶν σοφῶν τὰ σχολεῖα, ὅχι νὰ μάθωσι τὴν ἀρετὴν τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἀργίαν των, ἢ ν' ἀποκτήσωσι δύναμιν νὰ πληρόνωσιν εὐκολώτερα τὰς ἐπιθυμίας των· οἱ τοιοῦτοι σοφοὶ εἶν' ἀπ' ἐκείνους τοὺς σοφούς, περὶ τῶν ὁποίων εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνησαν». — «Αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ἀπὸ τὴν καλὴν ἢ τὴν κακὴν ἔκβασιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν βουλήν καὶ τὴν ἐπιχείρησιν· ἡ ἔκβασις εἶναι πολλάκις τῆς τύχης ἔργον· ἡ βουλή διακρίνει τοὺς ἀνοήτους ἀπὸ τοὺς φρονίμους». Τοιαύτας καὶ πολλὰς ἄλλας παρομοίας παραινέσεις εἰσηγεῖται ὁ Κοραῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀπεκδεχόμενος τὰ βέλτιστα ἐκ τοῦ ἀναγορευθέντος τότε τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτου, Ἰωάννου Καποδιστρίου, ὃν καὶ ἀποκαλεῖ νέον Τιμολέοντα. «Ὁ Καποδίστριας ὑπάγει εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ σκοπὸν καὶ τὰς δημαγωγίας νὰ παύσῃ καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος νὰ σώσῃ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀνὴρ εἶναι ἄξιος πάσης πίστεως». Παρειαρίζει δὲ τὸν ἐκ Κερκύρας πολιτικὸν πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν Συρακουσῶν, λέγων ὅτι «τὸν Τιμολέοντα τοῦ Πλουτάρχου ἀπεφάσισεν ὁ Καποδίστριας ν' ἀναστήσῃ διὰ νὰ δείξῃ εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὅτι ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς γεννᾷ ὅχι μόνον ἀγωνιστὰς ἐλευθερίας, ἴσους τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἀγωνιστῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ πολιτικούς ἀνδρας, ἱκανοὺς νὰ τὴν στηρίξωσι μὲ τιμολεοντικὴν φρόνησιν». Ἄν μὴ ἐσκόπει τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας «δὲν ἤθελε τολμήσειν (λέγει ὁ Κοραῆς) νὰ δεχθῇ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρόσκλησιν». Φοβεῖται μόνον μήπως ὁ νέος Τιμολέων ἐμπέσῃ εἰς τὰς παγίδας τῶν Φαναριωτῶν, ὧν «ὁ μολυσμὸς εἶναι βάθυσ καὶ δυσέκπλυτος». Ὑπερμασῦντος τοῦ 1827, ἐφρόνει ὁ Κοραῆς εἰλικρινῶς καὶ τιμῶς ὅτι ὁ Καποδίστριας ἔμελλε νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἄλλοτε ὁ Τιμολέων τὴν Σικελίαν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ τέως τοῦ Κυβερνήτου συνήγορος καὶ φίλος ἐγένετο, ὡς μὴ ὤφελεν, ἀπηνῆς αὐτοῦ ἐχθρὸς καὶ μεθ' ὑπερβαλλούσης ὀξυθυμίας ἀνεπιεικῆς κατηγορῶς, χωρὶς εὐλόγου αἰτίας ἀλλὰ μόνον ἐξ εὐπιστίας πρὸς βεβουλευμένας διαβολάς, ἀποθήμενος αἴφνης κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην νηφαλιότητα τῆς κρίσεως καὶ τὴν περὶ τὴν γνώμην ἐγκράτειαν, ἥτις ἐπανθεῖ εἰς πάντα αὐτοῦ τὰ φιλολογικὰ καὶ τὰ ἄλλα μελετήματα. Ὁ

Κοραῆς ἐγνώρισε κατὰ πρῶτον τὸν Καποδίστριαν περὶ τὰ τέλη δεκεμβρίου 1815 «μὲ εὐχαρίστησιν πολλήν» ὡς λέγει. Τῆ 22 Σεπτεμβρίου 1818 ἔγραφε πρὸς τὸν Παντολέοντα Βλαστόν. «Μὴ νομίσης κολακείαν τὸ ὁποῖον τὸν δίδω ἐπίθετον καύχημα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὀλιγοχρόνιος μ' αὐτὸν συναναστροφή μὲ τὸν ἔδειξε τοιοῦτον· καὶ δὲν πιστεύω ὅτι μὲ ἠπάτησεν. Ἐγὼ φεύγω φυσικὰ τοὺς μεγάλους, διὰ φόβον μὴ φανῶ ἀπ' ὅ,τι εἶμαι πολὺ μικρότερος, καθὼς τὸ πάσχουσιν οἱ νᾶνοι, ὅταν ἀνοήτως πλησιάζουσι τοὺς γίγαντας. Αὐτὸς ἐζήτησε νὰ μὲ γνωρίσῃ καὶ μ' ἔδειξε φρονήματα ὄντως ἑλληνικά. Ἐῖθε ἀπὸ τοιαῦτα φρονήματα γεμισθῶσιν ὄλων τῶν νῦν Γραικῶν αἰκεφαλαί! ἀπ' αὐτὰ μόνον ἐλπίζεται ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος». Ἦδη λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1818 ἐκήρυττεν ὁ Κοραῆς τὴν ἀγνὴν καὶ θερμὴν τοῦ Καποδίστρια φιλopatρίαν. Ἄλλ' ὀλίγω ὕστερον, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Κοδρικᾶν ἔριδος, ὑπώπτευσεν ὁ σφόδρα φιλύποπτος Χῖος, τὴν ὁμολογούμενην τοῦ ἐπιφανοῦς Κερκυραίου εἰλικρίνειαν. «Ὁ Καποδίστριας (ἔγραφε τῆ 7 Σεπτεμβρίου 1819) ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου εὐρισκόμενος ἐδῶ· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἦλθεν εἰς καιρὸν ἄλλων πολλῶν ἐπισκέψεων, συνήθων τὰς κυριακάς, καὶ ἐμποδίσθη νὰ τὸν λαλήσω τινὰ ἀναγκαῖα παραπονήματα. Ἴσως καὶ αὐτὸς προβλέπων αὐτὰ, ἐδιᾶλεξεν ἐπίτηδες τὴν κυριακὴν». Καὶ τῆ 16 Νοεμβρίου. «Οὐδ' ἐγὼ δὲν εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν Καποδίστριαν. Σὲ εἶπα τὴν ὑπόψιν μου ὅτι ἐδιᾶλεξε τὴν κυριακὴν νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰ παράπονά μου. Περὶ δὲ τοῦ φρονήματος τῆς δόξης, δὲν παρετήρησα μεταβολὴν οὐδεμίαν, παραβάλλων τὴν τελευταίαν μὲ τὰς προτέρας ὀμιλίας του. Τί παράδοξον ἂν ἔπαθε καὶ τοιαύτην δυστυχίαν; Ἡ δόξα εἶναι βαρύτερον φαγητόν· ὀλίγα στομάχια ἰσχύουν νὰ τὴν χωνεύσωσιν». Ὁ Καποδίστριας ἀπεδείχθη οὐδὲν ἥττον ὑπέρτερος τῶν φιλυπόπτων τοῦ γέροντος Κοραῆ ὑπαινιγμῶν. Ἀμα ἀναγνοὺς τὰ προλεγόμενα εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν, ἔσπευσεν αὐθορμήτως νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν Κοραῆν ἔνθερον εὐχαριστίαν, ἐξ Ἀγκῶνος δὲ, τῆ προτεραίας τοῦ εἰς Ἑλλάδα πλοῦ, ἐπέστειλε τῆ 2 δεκεμβρίου 1827 πρὸς τὸν σοφὸν αὐτοῦ ἐπαινέτην μακρὸν γράμμα, ἐπαγγελλούμενος νὰ μιμηθῇ κατὰ τὰ ἐνόοντα τὸν Τιμολέοντα καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἑλλάδος ὅσα ὁ Κοραῆς ἤλπιζε παρ' αὐτοῦ. «Μακαρία ἡ πατρίς, ἂν πράξῃ ὅσα μὲ ὑπόσχεται εἰς τὴν ἐπιστολήν του! καὶ μακάριος αὐτὸς ἂν φιλοτιμηθῇ νὰ κατασταθῇ εὐδαίμων ἀπὸ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος!» Ἄλλὰ καὶ

ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Καποδίστριας, προσκόπτων εἰς ἀπροσδόκητα κωλύματα, ἔμελλε νὰ φανῆ ἡσσων τῶν περὶ αὐτοῦ προσδοκιῶν, μὴ διὰ τοῦτο ἦτο ἄξιος κατακρίσεως; «Ἀκόμη καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἄλλος παρ' ὅ,τι ἠλπίζετο (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 16 ὀκτωβρίου 1828), ἡ ἀχρευστάτη διαγωγὴ καὶ κυβέρνησις τῶν πρὸ αὐτοῦ, τὸν ἔκαμαν ἀναγκαῖον. Χωρὶς αὐτὸν, ἐκινδύνευε καὶ τὸ σωθῆν ἀπὸ τὰς σφαγὰς μέρος τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐξαλειφθῆ ὁλότελα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἐπειτα πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν καὶ τοῦτο. Πιθανὸν ἢ μᾶλλον βέβαιον κρίνω, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ πράξῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ· ἡ τύχη μας τώρα πλέον κρέμαται ἀπὸ τοὺς Θεοπέμπτους εὐεργέτας μας». Ἀποκρινόμενος δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐξ Ἀγκῶνος ἐπιστολὴν τοῦ Καποδιστρίου, ἔγραφε τῇ 5 ἰανουαρίου 1828. «Ἡ πατρίς ὄλη σὲ παρακαλεῖ δι' ἐμοῦ νὰ ἔχῃς εἰς πᾶσάν σου πράξιν καὶ βουλήν ἀκαταπαύστως πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν πρόγονον Τιμολέοντα καὶ ἀπ' αὐτὸν νὰ λαμβάνῃς συμβουλήν. Ὁ ἀκαταπαύστως κυλιόμενος οὗτος βίος ἄλλο δὲν ἀφίνει εἰς τὴν ἐξουσίαν μας παρὰ νὰ δράξωμεν νομίμως τὸ ὁποῖον εἰς καθένα ἠνοιξεν ἡ Πρόνοια στάδιον μικρὸν ἢ μέγα. Τὸ ἀνοιχθὲν εἰς σὲ ἀπὸ τὴν Πρόνοιαν στάδιον ὑπερβαίνει καὶ τὸ πολὺ· ἐπειδὴ σοῦ ἐμπιστεύθη ὁλοκλήρου ἔθνος εὐδαιμονίαν. Εἴν' ἀπ' ἐκεῖνα τὰ στάδια, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνοίγονται πλὴν μίαν φορὰν εἰς κάθε 500 ἢ 1000 ἔτη. Γνωρίζεις ἐκ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, πῶς τὸ ἔτρεξεν ὁ Τιμολέων, καὶ ἐκ τῆς νέας πῶς ὁ Ναπολέων. Ὁ δυστυχῆς οὗτος μέγας ἄνθρωπος ἀλλ' ὄχι μέγας ἀνὴρ, εἶχε πολὺ πλεονέκτημα τοῦ Τιμολέοντος μέσα καὶ βοηθήματα νὰ τὸ τρέξῃ λαμπρῶς· ἀλλὰ τοῦ ἔλειπεν ὁ θειότατος ἔρωσ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, ὅστις ἐπύρωνε τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Τιμολέοντος. Sapienti satis. Συγχώρησε καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα εἰς γέροντα, ὅστις δὲν ἐκολάκευσεν οὐδὲ νέος ἦν ποτὲ κἀνέναν».

Δὲν ἠρκέσθη ὁ Κοραῆς παραβαλὼν τὸν Καποδίστριαν πρὸς τὸν Τιμολέοντα, ἀλλὰ καὶ ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ προτέρου ὅτι ἂν συνέβαινε νὰ μὴ ἀρέσῃ ὁ Κυβερνήτης πρὸς πάντας τοὺς Ἑλληνας, οὐδὲν θαυμαστόν· διότι μήπως καὶ ὁ Τιμολέων ἤρесе πρὸς πάντας τοὺς Συρακοσίους; Εἶπέ τις τῶν παλαιῶν ἀστειευόμενος, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναί τις τοῖς πᾶσιν ἀρεστός, πλὴν ἂν γίνῃ ζαχαρόπιττα, κεῖ μὴ πλακοῦντα γενόμενον». Ταῦτα δὲ ἀναλογιζόμενος, ποιεῖται ἀλλαγῶν ὁ Κοραῆς παντοίους ἐπαίνους περὶ τοῦ Καποδιστρίου, ὡς «θεραπεύσαντος μὲ τὸ παράδειγμά του τὴν τιτλοτυφίαν, πρῶτος αὐτὸς παύσας νὰ

ονομάζεται κόμης», ως ἐγκαινίσαντος τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον καὶ ἰδρύσαντος πολλὰ στοιχειώδη σχολεῖα καὶ διδασκαλεῖα· πρὸς τούτοις ἀπολογεῖται αὐτοῦ, παρ' ἀξίαν κατηγορηθέντος ὅτι δῆθεν ἐθήτευε τῇ ῥωσικῇ αὐλῇ, οὕτω δὲ αὐτὸς ὁ Κοραῆς ἀνακηρύττει τὸν Καποδίστριαν πολλῆς φρονήσεως καὶ μεγάλης ἀρετῆς ἄνδρα. Νοεῖται οἶκοθεν ὅτι ὁ φρόνιμος καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ νομίζεται καὶ ὅλως ἀδιάπτωτος. «Ὁ Κυβερνήτης δὲν εἶναι ἀναμάρτητος (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς τῇ 15 μαρτίου 1829)· πλειοτέρας ἀφορμὰς καὶ πλειοτέρους πειρασμοὺς ἀμαρτημάτων ἔχει παρὰ κἀνέν' ἄλλον πολίτην· ἔχει παλαιὸν παράδειγμα προγονικὸν τὸν Τιμολέοντα, ὅστις ὑπέφερε τῶν κακῶν δημογωγῶν τὰς φλυαρίας». Ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐν Αἰγίνῃ καὶ Ὑδρᾷ ἐμμανέστατοι τοῦ Κυβερνήτου ἀντίπαλοι κατώρθωσαν νὰ σαγηνεύσωσι τὸν ἀπειρόκακον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας ἐραστὴν, Κοραῆν· τούτου δ' ἕνεκα ὁ μικρὸν πρόσθεν δικαίως ὑποληφθεὶς ἐφάμιλλος τοῦ Τιμολέοντος ζηλωτῆς διεσύρθη μετ' ὀλίγον ἀδίκως ὡς τύραννος, πονηρότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Φαλάριδος, καὶ ὡς προδότης, χείρων καὶ αὐτοῦ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐστηλιτευμένου φιλοπέρσου Ἀρθμίου τοῦ Ζελείτου. Ἡ πρώτη κατὰ τοῦ Κυβερνήτου διατριβὴ τοῦ Κοραῆ, συνταχθεῖσα κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1830 ἐν εἴδει διαλόγου, ἐπιγράφεται «τί συμφέρει εἰς τὴν ἐλευθερωμένην ἀπὸ Τούρκους Ἑλλάδα νὰ πράξῃ εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, διὰ νὰ μὴ δουλωθῇ εἰς χριστιανούς τουρκίζοντας· διάλογος δύο Γραικῶν (Λαοσθένους καὶ Χαριλάου), ἐκδομένος ἀπὸ τὸν Γ. Πανταζίδην». Θαλερὰν καὶ ἀγήρων ἔχων τὴν μνήμην τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἀρχῶν, καταφέρεται ὁ ψευδώνυμος Πανταζίδης, χωρὶς τινος ἀνασκοπῆς, ἐναντίον αὐτοκράτορων, βασιλέων καὶ πάντων τῶν «ἀντιχρίστων ὀλιγαρχικῶν» ἐγκωμιάζων «τὸν μόνον κυρίαρχον λαόν». Ὡς Ἑλλην ἄγαν φιλόπατρις, ἀποστρέφεται τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἀλλὰ δὲν παρέρχεται ὅλως ἐν σιγῇ καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῶν Ἑλλήνων. Οὐδαμῶς ἀρνούμενος τὰς μωρὰς διχονοίας τῶν προεστώτων, κηρύττει ὅτι «τὰ πλεῖστα ἔπαθεν ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὸν Μετερνίχον, ἀπὸ τὸν ἄγγλον ἀρμοστήν τῆς Ἑπτανήσου, τὸν ἄγριον Μαιτλάνδον, ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα Καστελρῆγον, ὑπουργὸν βασιλικὸν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐσχάτως ἀπὸ τὸν μωρότατον ὅλων τῶν διπλωματικῶν, καὶ παρελθόντων καὶ παρόντων, Βελλιγκτιῶνα, ὅστις ἀπελπισθεὶς πλέον τὴν δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐπενόησε νὰ τὴν συσφίξῃ ἢ μᾶλλον νὰ τὴν πνίξῃ εἰς ὄρια τόσον στενὰ, ὥστε νὰ εὕρισκεται εἰς

ἀδιάλειπτον κίνδυνον νὰ δουλωθῆ καὶ δεύτερον». Ὁ Κοραῆς ἐλπίζει εἰσέτι ἐπὶ τὴν τιμιότητα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ . . . «Ὁ Καποδίστριας εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, ἀλλ' εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ πολλὰ κολακικά ἀνδράποδα, ὅποια ἴσχυσαν νὰ μεθύσωσιν αὐτὸν τὸν μέγαν Ναπολέοντα καὶ νὰ τὸν τυφλώσωσιν, ὡς ἐμέθυσεν κ' ἐτύφλωσεν ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς τὸν τρομερὸν Κύκλωπα. Τοῦ Κυβερνήτου ἡ τιμιότης ἐφάνη μάλιστα εἰς τὴν διαίτησιν τῶν δημοσίων χρημάτων, ἀλλὰ μὴ δὲν ἔδειξεν ἡ πείρα, ὅτι ἡ καταφρόνησις τῶν χρημάτων δὲν συνοδεύεται πάντοτε μὲ τὴν καταφρόνησιν τῆς δεσποτείας; Μὴ δὲν ἐφάνησαν χρημάτων ἀφρόντιστοι πολλοὶ, καὶ ὅμως πλεονέχται ἐξουσίας ἀχόρταστοι; «Χεῖρες μὲν ἀγναί, φρὴν δ' ἔχει μίασμά τι», ὅλων δὲ τῶν μιάσμάτων τὸ βρώμερώτατον εἶναι τῆς δεσποτείας τὸ μίασμα». Ἀδιστάκτως ὁμολογεῖ ὁ Κοραῆς ὅτι ὁ Κυβερνήτης «ἐξήπλωσε τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα αὐτὰ ὅμως (προσεπιλέγει) δὲν εἶναι παιδεία ἀλλὰ παιδείας θεμέλια καταγῆς κρυμμένα, ἐπάνω τῶν ὁποίων δὲν ἀνεφάνη ἀκόμη κἀνὲν ἄξιον Ἑλλάδος κτίριον παιδείας ἑλληνικῆς». Ταῦτα λέγων ὁ Κοραῆς ἀδικεῖ τὸν Καποδίστριαν· διότι χωρὶς στερεῶν βάθρων οὐδεμία ἐγείρεται ἔμπεδος οἰκοδομὴ, ἀπόδειξις δὲ ἡ νῦν κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἥτις, διὰ τὴν ἔλλειψιν θεμελίων, ὁμοιάζει πρὸς ἴδρυμα κλονούμενον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πρὸς πυραμίδα ἀνεστραμμένην. Ἐπαναλαμβάνει δὲ ὁ Κοραῆς τὰ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὑπὸ ἄλλων συγχρόνων κατηγορῶν εἰρημένα, ὅτι ἀπηγόρευσε δῆθεν τὴν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων παράδοσιν τοῦ Γοργίου καὶ ἄλλων πλατωνικῶν διαλόγων, προσεπαγόμενος «ὅτι μόνη ἡ ἐλευθερία εἶναι γεννήτρια τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ μόνη αὐτὴ γεννᾷ τὴν μητέρα τῆς φιλότητος ἰσότητος». Ἐπὶ πάνσιν ἐλπίζει εὐπίστως τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν ἐφημεριδογράφων, δικαίως ἐγκωμιάζων τὴν πατριαρχικὴν χρηστότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὃν παρομοιάζει πρὸς γῆν ἀγαθὴν «ἥτις ἤθελε βλαστήσειν καὶ καρποὺς ἀγαθοὺς ἂν δὲν ἐπνίγετο ἀπὸ ζιζάνια». Ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὸν Κοραῆν, εἶναι πτωχὴ, καὶ ἐπομένως χρήζει οἰκονομίας· ἔχει λαὸν ἀπαιδέυτον, δεόμενον πολλῆς παιδείας· «ἐτίναξεν ἀπὸ τὸν αὐχένα τῆς ζυγὸν δουλικὸν, ἀλλὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας φέρουν ἀκόμη τὰ στίγματα τῆς δουλείας, τὰ δουρικὰ φρονήματα, παντάπασι διάφορα ἀπὸ τὰ γενναῖα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρετῆς διανοήματα». Οὐδὲν ἄλλο δὲ λείπεται «ἢ νὰ ζητήσῃ ἡ Ἑλλάς τὴν προστασίαν τῶν Γάλλων, προσκαλοῦσα αὐτοὺς νὰ στείλωσιν ἄνδρας συνετοὺς καὶ σοφοὺς πρὸς σύταξιν τοῦ πολιτεύματος».

Ὁ δεύτερος διάλογος ἐγράφη μεσοῦντος τοῦ ὀκτωβρίου 1831, ὀλίγαις ἡμέραις πρὶν μᾶθῃ ὁ Κοραῆς τὸν φόνον τοῦ Κυβερνήτου. Ἄλλ' ἐν τῷ προλόγῳ καὶ τῷ ἐπισυνημμένῳ ἐφορκίῳ οἰκτεῖρει τὸ στυγερόν κακούργημα, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καταγγέλλει δὲ πάλιν μεθ' ὑπερβολικῆς ὀξύτητος καὶ ἀστοργίας τοῦ σφαγέντος Κυβερνήτου τὴν διοίκησιν. «Ὁ ἀδίκως τολμηθεὶς κατὰ τοῦ Κυβερνήτου φόνος (λέγει προσιμιαζόμενος) τὸν ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐπιβάλη ἢ Ἑλλάς εἰς τὸν παραβάτην τῶν ἐλληνικῶν νόμων, δικαιότεραν καὶ πολὺ φρικτοτέραν τοῦ θανάτου ποινὴν, τὴν ἀτιμον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔξωσιν αὐτοῦ. Ὁ φονεὺς τοῦ Κυβερνήτου ἀδίκησε διπλῶς τὴν ἐλληνικὴν πολιτείαν· ὄχι μόνον τῆς ἤρπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τὴν ὁποίαν αὐτὴ μόνη εἶχε δίκαιον νὰ ἐπιβάλη κόλασιν εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ εἰς τοὺς φίλους του νὰ τὸν θρηνολογῶσι καὶ νὰ τὸν ἐκθειάζωσιν ὡς μέγαν πολίτην, μόνον ἄξιον νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα». Καὶ ἔτι δριμύτερον. «Ἄν καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ἐχρημάτισεν ἀληθῶς τυραννικῆ, ὁ φονεὺς αὐτὸν λογίζεται ἀπλῶς φονεὺς, καὶ ὄχι τυραννοκτόνος, διότι τὸν ἐφόνευσεν αὐτεπάγγελτος καὶ ἐκδικῶν τὰ ἀδικήματα, ὅσα ἔπαθεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του ἀπὸ τὸν Καποδίστριαν. Ὁ φόνος λοιπὸν εἶναι φόνος ἀδικος· ἀλλ' ὁ πρωταίτιος τοῦ φόνου τοῦ Καποδιστρίου ἐχρημάτισεν αὐτὴ ἢ Ἁγία Συμμαχία, ἣτις τὸν ἔστειλε νὰ καθυποβάλη τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωσσίας· ὡς μεγάλου καὶ αὐτοκράτορος δεσπότης ὑπάλληλος ἐπεχείρησε νὰ κατασταθῇ καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος. Κατήργησε τὸ πολίτευμα καὶ ἔνωσεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον καὶ τὰς τρεῖς διαιρετὰς ἀρχάς, γενόμενος αὐτὸς νομοθέτης, νομοτελεστής καὶ δικαστής· ἐτόλμησε νὰ συντρίψῃ καὶ τὸ κράτιστον ὄπλον τῆς ἐλευθερίας, τὴν τυπογραφίαν· ἐσπούδασε νὰ φθείρῃ καὶ αὐτὰ τὰ ἦθη τοῦ ἔθνους· κατεδασπάνησεν ἀσώτως τὰ δημόσια χρήματα, δωροδοκῶν ἢ καὶ καταπλουτίζων πολλοὺς πολίτας· ἐμίσθωσε πολλοὺς συκοφάντας, ὠτακουστάς, καταδότας. Ἡ πρέπουσα ποινὴ εἰς τὸν Καποδίστριαν δὲν ἦτο ὁ φόνος, ἀλλ' ἡ ἔξωσις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα· ἀπὸ τοιαύτην δικαίαν καὶ πρέπουσαν ποινὴν ἐλευθέρωσε τὸν Καποδίστριαν ὁ ἀδικος φονεὺς. Οἱ πανηγυρισταὶ τοῦ δεσπότη ἐκθειάζουσιν αὐτὸν ὅτι ἔπαυσε τὰς φαρτίνας, ἐγαλήνισε τὰς προτέρας τῆς Ἑλλάδος ταραχάς, ἐμπόδισε τὰς κατὰ τοῦ λαοῦ ἀδικίας τῶν Κοντσαπασίδων· καὶ τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον. Ἄλλὰ τοιαύτη παῦσις τῶν κακῶν καὶ γαλήνη ὁμοιάζει τὴν γαλήνην τοῦ κοιμητηρίου». Τούτω

ἔνεκα μετχμέλεται ὁ Κοραῆς, ὅτι «ἤλπισεν ἔργα Τιμολέοντος ἀπὸ ἄν-
θρωπον γεννημένον εἰς τὴν βενετικὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἀνατεθραμμένον
εἰς δεσπότη ἀυλὴν» στηλιτεύει δὲ «τὴν Ἑπτανησοβενετικὴν ψώραν» ὡς
οὐχ ἦττον τῆς «φαναριωτικῆς λέπρας» ἐπικίνδυνον. Ὁ Καποδίστριας
ἐγένετο «νεκροθάπτης τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας», μετὰ τούτου δὲ τὴν
ἐκλειψιν «τὸ μέγιστον ὄσω» ἔπαθε κακῶν ἢ Ἑλλάς ἤθελ' εἶσθαι ἢ εἰς
βασιλέα ὑποταγῆ. Τὸ κατακόρυφον τῆς κακοδαιμονίας ἐπέρχεται «ὅταν
ὁ ψευδοπεπαιδευμένος ἀνακατωθῆ εἰς τὰ πολιτικά». Πρὸς φωτισμὸν τῶν
Ἑλλήνων, ἐμελέτα ὁ Κοραῆς νὰ τυπώσῃ καὶ τρίτον διάλογον, «ἀλλ'
ἢ ἀπόφασις τῶν . . . νὰ μᾶς στείλωσιν ὀκτωκαιδεκαετῆ βασιλίσκον παύει
καὶ τοὺς Διαλόγους· ἀνάγκη οὐδὲ Θεοὶ μάχονται». Καὶ ἐν τοῖς ιδιαι-
τέροις δὲ πρὸς τὸν Ῥώταν καὶ τὸν Κοντόσταυλον γράμμασι τὰ αὐτὰ
ἐξαγγέλλει ὁ Κοραῆς φρονήματα. «Ὁ τύραννος ἐκολάσθη δικαίως (ἂν
καὶ μὲ ἀδίκου φονέως χεῖρα) ἀπὸ τὴν ἐκδικον πάσης ἀδικίας Θεὸν
(ἔγραφε τῆ 24 ἀπριλίου 1832 πρὸς τὸν Ῥώταν). . . . Μετὰ τὸν Κοζά-
κον, ποίαν μορφήν μέλλει νὰ λάβῃ ἢ Ἑλλάς, δὲν εἶμαι ἰκανὸς νὰ τὸ
προβλέψω, ἐπειδὴ, κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν ἐκεῖ κανένα ἰκανὸν μῆτε
τὸν νοῦν, μῆτε τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος. Οἱ Κουντουριῶται εἶναι χρη-
στοὶ ἄνδρες, ἀλλ' ὄχι ἀρκετοὶ νὰ αὐτοπραγήσωσι τὸ παραμικρὸν, χωρὶς
νὰ χειραγωγῶνται ἀπὸ ἄλλους· καὶ τούτους μάλιστα τοὺς χειραγωγοὺς
συλλογιζόμενος τρέμω καὶ φρίττω. Οἱ τρεῖς λογιώτατοι . . . εἶναι ἀπ'
ἐκείνους τοὺς λογιωτάτους, τῶν ὁποίων ἡ λογιότης ἀπενέκρωσε τὸ λο-
γικόν. Ὁ Κωλέττης εἶναι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τζιράκι. Ὁ Κολοκοτρώνης,
λόγιος καὶ οὗτος τὰ πολεμικά, εἶναι παλληκαρᾶς βουνήσιος, καὶ τὸ
λογικόν του δὲν φθάνει μακρότερον τοῦ σπαθιοῦ του. Διὰ τοῦτο ἐπεθύ-
μησα τὴν παρουσίαν τοῦ Λαφαϊέτου ὡς χειραγωγοῦ καὶ ὄχι ὡς κυβερ-
νήτου καὶ διοικητοῦ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἂν ἐγένετο δημοσίαις πρὸς-
κλησίαις πρὸς τὸν Λαφαϊέτην, ἤθελεν ὁ Λαφαϊέτης, παραβλέπων τὸ γῆράς
του, ἐλθεῖν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ προσθέσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς στε-
φάνους του καὶ τὸν ἀμάραντον στέφανον, ὅτι ἔσωσε καὶ ἐλευθέρωσε καὶ
ἀνέστησεν ἀληθῶς τοὺς Ἕλληνας». Ταλανίζων δὲ τῶν τυραννοκτόνων
τὴν μωρίαν ἔγραφε τῆ 15 Ιουνίου 1832 πρὸς τὸν Κοντόσταυλον. «Ἄν
ἐτυραννοκτόνησαν οἱ Μαυρομιχάλοι διὰ τὰς ὁποίας ἔπαθον ἀπὸ τὸν τύ-
ραννον ἀδικίας, δὲν τοὺς ἐπαινῶ· ἀλλ' οὐδὲ τολμῶ πάλιν νὰ τοὺς κα-
ταδικάσω ὡς φονέας. Τοιαῦται ἐκδικήσεις κλαίονται, ἀλλὰ δὲν κολι-
ζονται ὡς οἱ δικαίως κολαζόμενοι φόννοι. Ἄν ἐθυσίασαν τὸν δεσποτίζον.

κινούμενοι ἀπὸ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔρωτα. Ἔρχεσθαι, φίλε μου, πρᾶξις ἀνωφελῆ καὶ ἀκολούθως ἀνόητον. Ἀνάγνωσε τὴν παλαιὰν ἱστορίαν, ἐξέτασε καὶ τῆς νέας ὅσα συνέβησαν πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, καὶ ὅσα ἴδες καὶ βλέπεις τὴν σήμερον γινόμενα. Εἰς τὴν παλαιὰν βλέπω πολλοὺς τυραννοκτόνους, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν εὕρισκω πλὴν σχεδὸν ἓνα μόνον ἀληθῶς ἐμπνεόμενον ἀπὸ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ζῆλον, τὸν Βροῦτον. Καὶ τί ἐκατέρησεν ὁ Βροῦτος; ἐφόνευσε δεσπότην ἀδίκον τὸν Καίσαρα, ἀλλ' ὅμως μεγάλῳφρονα καὶ ἀρκετὰ γενναῖον νὰ καταπαύσῃ ἄλλων αἰμοβόρων, τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἀδικίας· κ' ἐπαράδωκε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἢ νὰ τὸ προβλέπῃ, τὴν ταλαίπωρον πατρίδα του εἰς τὸν ταρτοῦφον Αὐγουστον, εἰς τὸν ὑποκριτὴν Τιβέριον, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἀνθρωποφάγους τυράντους, οἱ ὁποῖοι κατεπλήγωσαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα τόσον, ὥστε οὐδ' ἡ ἀρετὴ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐδυνήθη πλέον νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Ἄν ἐξετάσωμεν τὴν νέαν ἱστορίαν, ἀρκεῖ τὸ παράδειγμα τῶν τυραννοκτόνων τοῦ Stuart, καὶ τῶν τυραννοκτόνων τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου ἔκτου. Ὅχι, φίλε μου, οἱ τυραννοκτόνοι δὲν ἐκατέρησαν ποτὲ τίποτε· ἀλλ' ἄλλοι ἐκινήθησαν ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ἀνόητον, ἄλλοι ἀπὸ ἐκδικήσεις ἀνθρωπίνας, κάποτε δὲ καὶ αἰσχροῦς, ὡς ἦτο τῶν περιβοητῶν Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ἀπαθανάτισαν οἱ Ἀθηναῖοι, διότι τοῦτο τοὺς ἐσύμφερε μάλιστα ἀφοῦ ἡ καλὴ Σολωνικὴ Δημοκρατία ἤρχισε νὰ κλίνῃ εἰς τὴν ὀχλοκρατίαν. Ἄς γνωρίζωμεν χάριν τὸν θαυμάσιον ἱστορικὸν Θουκυδίδην, ὅστις μᾶς λέγει καθαρά ὅτι ἡ τυραννοκτονία αὕτη δὲν ἔγινεν ἀπὸ ὑπὲρ πατρίδος ζῆλον. . . Ἡ ἱστορία εἶναι μακρὰ (Θουκ. βιβλ. ἕκτον, κεφ. 54—59) καὶ σὲ συμβουλεύω νὰ τὴν ἀναγνώσῃς· θέλεις δὲ μάθειν ὅτι καὶ ὁ τύραννος, τῶνομα μόνον τοῦ τυράννου εἶχεν, ἀλλ' ἐκυβέρνησα ὡς ἡμέρος ἡγεμῶν, καὶ ἐσέβετο τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν πλέον παρ' ὅτι τὴν ἐσεβάσθη ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ναπολέων. Μετὰ τοσαῦτα παραδείγματα, παλαιὰ καὶ νέα, πῶς θέλεις, φίλε, νὰ ἐμπιστεύωμαι Ῥίζους καὶ Μαυρομιχάλας; Βάλε εἰς τόπον τοῦ φονευθέντος δεσποτῆσκου ἡγεμόνα πολυχρόνιον τὸν Μαυρομιχάλην, καὶ θέλεις ἰδεῖν τί μέλει γενέσθαι. Καὶ δικαίως, ἐπειδὴ ὁ δεσποτῆσκος ἄλλοιαν εὐγένειαν δὲν εἶχε πλὴν ὅτι ἐδούλευσε μέγαν δεσπότην. Ἄλλ' ὁ Μαυρομιχάλης ἐπαγγέλλεται ἀπόγονος τοῦ Λυκούργου! Ἡ δὲ ἐγνωρίσεις τὴν μεγάλαυχόν του ἀπόκρισιν πρὸς ὁμότιμον πολίτην, «χθесινὲ ἀνθρωπε, τολμᾶς νὰ μετρηθῆς μὲ ἄνδρα, τοῦ ὁποίου ἡ γένεσις εἶναι τόσον παλαιὰ, ὅσον καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ Ταυγέτου!»). Τὴν ἀληθῆ ἢ πλαστὴν ταύτην τοῦ

Πετρόμπεη ἀπόκρισιν δὲν λέγει ὁ Κοραῆς παρά τινος ἔμαθεν· ἴσως παρέλαβεν αὐτὴν ἐκ τῆς γαλλιστὶ τότε ἐκδοθείσης ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Σούτσου.

Σήμερον ὅτε τῶν Ἑλλήνων οἱ πλεῖστοι καὶ σωφρονέστατοι σέβουσι καὶ γεραίρουσι πάση τιμῇ τοῦ Κυβερνήτου τὴν μνήμην, μετὰ βαρυθυμίας θὰ ἀναγνωσθῶσιν αἱ ἐν ταῖς δυοῖς προμνημονευθείσαις διατριβαῖς καὶ ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις πρὸς τοὺς φίλους γράμμασι δειναὶ τοῦ Κοραῆ αἰτιάσεις. Τῶν κατηγοριῶν ὅμως τούτων ὑπαίτιοι εἶναι οἱ περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀπάνθρωποι τοῦ Κυβερνήτου συκοφάνται, οἵτινες διὰ ψευδῶν καταγγελιῶν καὶ λελογισμένων διαβολῶν ἐπεχείρησαν νὰ καταστήσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Καποδιστρίου καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπεχθές καὶ πρὸς τοὺς ξένους. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι οἱ δαίμονες τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς θηριότητος ἀνέφλεξαν ἐπὶ τοσοῦτον τὰς θρασείας καὶ ἀγρίας τῶν πολιτευομένων μερίδας ὅσον ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου· τὴν ἀπληστον δὲ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Καποδιστρίου σπουδαρχίαν ἐκθύμως ὑπέθρεψαν καὶ ξένοι κυβερνήσεις, ἐντέχνως ἀναρρίπισασι τὰς ἀμοιβαίας τῶν ἐριζόντων μνησικακίας καὶ φιλαυτίας, οὕτω δὲ παρασκευάσασι τὸν ὄλεθρον τοῦ ἀγχινουστάτου Ἑλληνοσ, τοῦ μόνου πολιτικοῦ ἀνδρός, ὅστις ἦτο ὄντως ἐλπίς καὶ καύχημα τοῦ γένους. Οὐδαμῶς πταίει ὁ φιλελεύθερος καὶ φιλόπατρις ἀλλ' εὐπιστος Κοραῆς, γενόμενος ἐρμηνεὺς τῶν κατὰ τοῦ Κυβερνήτου μομφῶν πονηρῶν ἐπιστολογράφων, ὧν μάλιστα παρατίθεται καὶ τὰ γράμματα ἰδίαις λέξεσιν. Ἐν τῷ φλογμῷ τῶν παθῶν ἡ ἀλήθεια καθίσταται δυσθῆρατος, καὶ οὐδὲν ἄπορον ἂν ἐπὶ τέλους καὶ ὁ εὐύφρων καὶ ἐγκρατῆς Κοραῆς παρεσύρθη ἀνεπισθῆτως ὑπὸ τοῦ σμήνου τῶν ἀπατεῶνων εἰς σφαλερὰν καὶ παρ' ἀξίαν ἐκτίμησιν τῆς πολιτείας τοῦ πρόσθεν ἐπαξίως ὑπ' αὐτοῦ θαυμασθέντος ἀνδρός. Ὡς ὁ Κοραῆς, ἡγάπα ὁ Καποδιστριας καὶ περιεῖπε τὴν Ἑλλάδα ὅτε ἡ Ἑλλάς ἦτο εἰσέτι δούλη, οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ μετ' ὀπίσης πολιτικῆς συνέσεως καὶ φιλοπάτριδος μερίμνης ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀναγκασίῃ τὸν ἀκάθεκτον καὶ ριψοκίνδυνον ζῆλον τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὅτε κατεβράβη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ἐλληνικὴ τοῦ Καποδιστρίου ψυχὴ, περιελθοῦσα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ καθήκοντα ὑψηλοῦ πολιτικοῦ ἀξιώματος, οὐδαμῶς ὤκνησε νὰ ἀποβάλλῃ χάριν τῆς πατρίδος ἐπίσημον καὶ ἐπίζηλον λειτουργίαν καὶ πᾶσαν ἄλλην τιμὴν καὶ δύναμιν, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καθῆκον ἦτο ὑπέρτερον καὶ ἱερώτερον παντὸς ἄλλου ἀξιώματος, καὶ ὅτι Ἕλληνας τὸ γένος ὑπουργὸς οὔτε ἠδύνατο οἷοι ἠφελε

νά διακονῆ παρὰ τοῖς ξένοις τιμίως καὶ εὐσυνειδήτως, συνάμα δὲ νά μὴ συνδιακονῆ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης περὶ τῶν ὄλων ἰδίας πατρίδος. Ἀφανῶς καὶ ἀθορύβως ἰδιωτεύοντα ἐν Ἑλβετία, ἢ ἐν Τροιζῆνι Συνέλευσις, τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐν Πίσῃ τότε διατρίβοντος καὶ μετ' ὀλίγον τελευτήσαντος πρώην Οὐγγροβλαχίας, Ἰγνατίου, προτάσει δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνηγόρευσε τὸν Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος· ὁ δὲ ἀναγορευθεὶς ἐδέξατο ἀσμένως τὴν πρόσκλησιν οὐχὶ ἐκ φιλαρχίας ἢ ἐκ φιλοδοξίας, ἀλλ' ἐκ καθαρᾶς καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως νά συνεργήσῃ κατὰ τὰ ἐνόητα, διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ πείρας, εἰς τὴν βαθμιαίαν τῆς ἡρημωμένης Ἑλλάδος ἀνόρθωσιν. Οὐ μόνον ὁμογενεῖς Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ἀλλογενεῖς ἱστορικοὶ, ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς τὴν Ῥωσσίαν — ὁ Μένδελσων Βαρθόλδου, ὁ Φίνλαῦ, ὁ Γερβίνος καὶ ἄλλοι — ἐπέκριναν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σφοδρῶς τὴν διοίκησιν τοῦ Κυβερνήτου, ἐκ προκαταλήψεως ἀφορῶντες εἰς τὸ προγενέστερον διπλωματικὸν αὐτοῦ στάδιον. Τὸ πρώτιστον τοῦ Καποδιστρίου ἀμάρτημα εἶναι (λέγουσιν) ὅτι διετέλεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπουργὸς ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐπομένως καὶ προαιρούμενος καὶ θέλων, δὲν ἦτο δυνατόν νά πολιτευθῆ κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς ἐλευθερίας. Ἀμα ἀποβάς εἰς Ναυπλίαν τῇ 18 Ἰανουαρίου 1828 (ἱστορεῖ ὁ Γερβίνος) ἐχαιρετίσθη ὁ Καποδίστριας ὡς σωτὴρ καὶ ἄγγελος εἰρήνης. Ἐφάνη πρὸς καιρὸν ὅτι ἐξέλιπον τὰ μίση τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἢ ἀλαζονεῖα τῶν προεστώτων καὶ ἢ ἀγριότης τῶν ἀγωνιστῶν. Ἡ πρώτη αὐτοῦ προκήρυξις ἐνέπνευσεν εἰς τὴν δεδηλωμένην καὶ ἡσυχίας καὶ τάξεως διψῶσαν Ἑλλάδα φαιδρὰς ἐλπίδας. Τὸ χάος εἶχε προβῆ εἰς τὸ κατακόρυφον· ὅλη σχεδὸν ἢ στερεὰ κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ Αἰγύπτιοι ἐληλάτουν τὴν Πελοπόννησον, χιλιάδες δὲ φυγάδων καὶ ἐπαιτῶν διέτριβον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ταῖς ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀπελευθερωθείσαις. Ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχεν ἄλλας προσόδους ἢ τὰς τῶν νήσων· τὸ δημόσιον ταμεῖον ὠμοίαζε πρὸς πῖθον Δαναίδων, περὶ ὃν γοερῶς ἐκραύγαζον οἱ ἀποροῦντες ἄρτου καὶ ἀργυρίου· τὸ δὲ ναυτικὸν ἦτο ἐπιδεδομένον εἰς πειρατεῖαν. Ὁ Καποδίστριας ἐπεδείξατο κατ' ἀρχὰς φιλοπατρίαν, ἀφιερωθεὶς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ψυχῇ τε καὶ καρδίᾳ μετὰ συντόνου δραστηριότητος. Ἀλλὰ στερούμενος εἰδικῶν γνώσεων περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῆς διοικήσεως κλάδου, κατέτριψε τὸν ζῆλον αὐτοῦ εἰς ὑπέρμετρόν τινα καὶ λεπτολόγον πολυπραγμοσύνην, κατηνάλωσε δὲ τὴν πρώτην ἀκμὴν τῆς δυνάμεώς του εἰς ἀμφίβολα καὶ πρόσκαιρα πειράματα. Ὅπως δὲ τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς πολιτικῆς του ἱκανότητος ἐβλάψεν ἀνέκαθεν τὴν ἐνέργειαν

αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὕστερον πολλῶν ὀλεθριώτεραι ἀπέβησαν αἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σχέσεις του. Κατὰ τὸν Γερβίνον, ὁ Καποδίστριας ἀπέβλεψεν εἰς τρία τινά· 1) νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ διὰ βίου τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος· 2) νὰ φανῆ εὐχάριστος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν· 3) νὰ προαγάγῃ τὴν εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον αὕτη συνηρμόζετο πρὸς τοὺς δύο τούτους σκοπούς· Ὁ Καποδίστριας ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ ἀνενόχλητος εἰς τὴν ἄρσιν τῆς τὸν λαὸν ἀποθηριωσάσης πενίας καὶ ἀμαθίας, ἀλλὰ, κατὰ τοὺς προκατειλημμένους τοῦ Κυβερνήτου ἐπιτιμητᾶς, οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν πλουτοποιῶν τεχνῶν, οὐδὲν ὑπὲρ τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἔθνους. Κατ' ἐξοχὴν ψέγεται ὅτι δὲν μετεφύτευσεν (διὰ μαγικῆς ράβδου) εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν βιοτεχνικὴν δεινότητα καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ σχολεῖα τῶν Ἑλβετῶν· ὅτι δὲν διένειμε γῆν εἰς τοὺς πένητας καὶ ἀκτῆμονας ἀγρότας· ὅτι δὲν μετεποίησε παραχρῆμα τοὺς «κλέφτας» εἰς ὠφελίμους καὶ εἰρηνικοὺς ἐργάτας· ὅτι ἐφύτευσε μόνον δένδρα καὶ γεώμηλα, οὐδαμῶς ἐπιμεληθεὶς ὅπως μεταρρυθμίσῃ ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον τὰ γεωπονικὰ ἐργαλεῖα· ὅτι ἠρνήθη τὴν ὑπὸ Ὀλλανδῶν αἰτηθεῖσαν ἄδειαν περὶ συστάσεως τραπέζης· ὅτι περιεφρόνησε «μέχρι βανδαλισμοῦ» τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος τὰ λείψανα· ὅτι ἔβλαψε τὴν πνευματικὴν διάπλασιν τῆς νέας γενεᾶς, κολοβώσας τὴν ἐκπαίδευσιν, περιορίσας τὴν διδασκαλίαν, δεσμεύσας τὴν φιλολογίαν καὶ τῇ συμβουλῇ τοῦ Στούρτζα ἀποδοκιμάσας τὴν σύστασιν πανεπιστημίου· ὅτι τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν ἀνεκκήρυξεν ἀνεξάρτητον διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως Ἱερᾶς Συνόδου· ὅτι, ἀντὶ τῆς διαλυθείσης βουλῆς συνέστησε τὸ λεγόμενον Πανελλήνιον· ὅτι ἐνεκαίνισε πολὺπλοκὸν γραφειοκρατίαν· ὅτι ἀπέτυχε νὰ συνομολογήσῃ δάνειον, παρὰ πᾶσαν τοῦ Ἐϋνάρδου τὴν μεσιτείαν· ὅτι ἡ κακῶς νοουμένη φιλοπατρία παρήγαγεν αὐτὸν εἰς ξενοφοβίαν καὶ ξενηλασίαν, ἡ δὲ φιλαυτία του εἰς μῖσος καὶ ἀποστροφὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν δημοτικῶν θεσμῶν· ὅτι, ἅμα ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν, ἐπεχείρησε νὰ ἀποπέμψῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους καὶ νὰ καταλύσῃ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς· ὅτι ἐπειράθη νὰ ἐξευτελίσῃ τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ νὰ περιστείλῃ τὴν ὀλιγαρχικὴν τῶν προεστώτων δύναμιν· ὅτι ἐβδελύσσετο τοὺς ναυτικούς, καὶ μάλιστα τοὺς Ὑδραίους, διὰ τὰς χρηματικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις· ὅτι ἤθελε νὰ καταστρέψῃ τὴν νόμιμον ὑπεροχὴν καὶ πατροπαράδοτον ἡγεμονίαν οἴκων τινῶν, καὶ μάλιστα τῶν Μαυρομιχαλῶν, περὶ πλείστου δὲ ἐποιεῖτο τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του, γενόμενος νευρόσπαστον τῶν δύο αὐτοῦ ἀδελφῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ

Βιάρου, οίτινες εισηγάγον τὴν κατασκοπίαν· ὅτι, ἐπὶ τέλους, κατεδίωξεν ἀμειλίχτως τὴν ἀντιπολίτευσιν, κατεφίμωσε τὴν δημοσιογραφίαν, ὑπεξείλην ἰδιαίτερα γράμματα κτλ.

Δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον νὰ ἀνασκευάσωμεν τὰς προμνημονευθείσας ἐν πολλοῖς μειρακιώδεις κατηγορίας, ἄλλως τε καὶ διότι θὰ ἐξετρεπόμεθα τῶν προδιαγεγραμμένων ὁρίων τῆς παρούσης πραγματείας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Καποδιστρίου, εἰς ἣν ἀναφέρονται καὶ αἱ δύο τοῦ Κοραῆ διατριβαί, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὴν ἀδέκαστον τῆς ἱστορίας κρίσιν. Εἶναι ἐπὶ πᾶσιν ἐπαινετὸς ὁ Καποδίστριας ὅτι, ἐξ ἀγνῆς φιλοπατρίας καὶ πολιτικῆς συνέσεως, δὲν ἐνόμισε πρέπον νὰ εἰσέλθῃ ἀκρατὸν τὴν ἐλευθερίαν εἰς πολίτας ταλαιπώρου χώρας, ἧς τὸ μὲν ἥμισυ κατείχετο καὶ ἐληγελατεῖτο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἦτο λεία ἐμφυλίου πολέμου καὶ ἀργαλέου λιμοῦ. Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν βίῳ Δίωνος τὰ σοφὰ ταῦτα ῥήματα. «Οἱ δὲ Συρακόσιοι, ὡςπερ ἐκ μακρᾶς ἀρρώστιας, τῆς τυραννίδος, εὐθὺς ἐπιχειροῦντες ἐξανίστασθαι καὶ πράττειν τὰ τῶν αὐτονομυμένων παρὰ καιρὸν, ἐσφάλλοντο μὲν αὐτοὶ ταῖς πράξεσιν, ἐμίσουν δὲ τὸν Δίωνα βουλόμενον ὡςπερ ἰατρὸν ἐν ἀκριβεῖ καὶ σωφρονούσῃ διαίτη κατασχεῖν τὴν πόλιν». Ὁ γενναῖος καὶ μεγάλθυμος Δίων, ὁ ἐλευθέρωσας τοὺς Συρακοσίους ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Διονυσίου, ἐγένετο μετ' ὀλίγον σφάγιον τῶν δημαγωγῶν, ἀποθανόντα δὲ ἐπένησαν καὶ ἐτίμησαν πολλαχῶς οἱ Συρακόσιοι, οἱ τὸν Δίωνα ζῶντα ἀχαρίστως δυσφημήσαντες καὶ καταδιώξαντες. Ὅτι ὁ Καποδίστριας περιέπεσεν εἰς τινὰ σφάλματα, ὅτι λ. χ. δὲν ἔπρεπε νὰ καλέσῃ παρ' ἑαυτὸν τοὺς δύο ἀδελφούς του, ὅτι ὑπέσχετο τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἶτα δὲ ἀνέβαλεν αὐτὴν ἐπ' ἀόριστον, ὅτι ἠρέθισε τὴν πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροπον φιλαυτίαν καὶ φιλοτιμίαν ὑπερηφάνων τινῶν ἀγωνιστῶν, εἶναι ὁμολογουμένως λυπηρὸν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπισκιάσῃ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ, ὧν κατέστη πρόξενος ὁ Καποδίστριας, πολλῶ δὲ ἦττον νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν ἐν τοῖς καθόλου μεγαλογνώμονα καὶ φιλόπατριν αὐτοῦ πολιτείαν. Ὁ Κυβερνήτης, ὡς ἄνθρωπος, δὲν ἦτο ἀδιάπτωτος· «οὐδεμία γὰρ αὐτάρκτης ἀνθρώπου φύσις οὔτ' ἐν λόγοις οὔτ' ἐν ἔργοις ἀναμάρτητος· κρατίστη δὲ ἢ πλεῖστα μὲν ἐπιτυγχάνουσα, ἐλάχιστα δὲ ἀστοχοῦσα». Ὅτι ἔλεγεν περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ διασημότητος γερμανὸς καθηγητῆς, Κάρολος Φριδερίκος Ἑρμᾶννος, «ὅτι οὐδεμία πώποτε πολιτεία κατώρθωσε διὰ σμικρῶν πόρων μείζονα ἢ ὅσα ἢ ἀρχαία Ἑλλάς» αὐτὸ τοῦτο

δυνατὸν νὰ λεχθῆ μέχρι τινὸς καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου. Οἱ θαυμάζοντες τανῦν τὴν οἰκονομικὴν τῆς Ἑλλάδος ἐπίδοσιν, ἧτις τῶν προσόδων αὐτῆς τὰς ἡμισείας εἰσφέρει πρὸς ἕκτισιν τῶν τόκων τοῦ ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν κατὰ καιροῦς ὑπουργῶν ὑπερογκωθέντος δημοσίου χρέους, ἴσως θὰ γελάσωσιν ἐπὶ τῇ πενιχρᾷ καὶ ὄλως ἀρχαϊκῇ τοῦ Καποδιστρίου οἰκονομίᾳ. Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἦτο ἄοικος καὶ ἀνέστιος, ἔνεκα δὲ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων ἠναγκάζετο νὰ φεύγῃ ἐκ Ναυπλίας εἰς Αἴγινα, ἐξ Αἴγινης εἰς Πόρον, ἐκ Πόρου πάλιν εἰς Ναυπλίαν, ἐκ Ναυπλίας δὲ αὖθις εἰς Αἴγινα, ὁ σωκρατικὸς τὴν ἀρετὴν καὶ στωικὸς τὴν λιτότητα Καποδιστρίου νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐμόχθει καὶ ἠγωνία ὅπως κτίσῃ τὰ θεμέλια εὐνομουμένης πολιτείας. Ὅτε κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ πρόχειροι αὐτοῦ πόροι, οἱ κατὰ μέγα μέρος παρὰ τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ φιλελλήνων κεχορηγημένοι, δὲν ὑπερέβαινον τὰς τριάκοντα φράγκων μυριάδας. Διὰ τοῦ γλίσχρου δὲ τούτου ποσοῦ καὶ τῶν οὐδὲν ἦττον γλίσχρων προσόδων τί πρῶτον τί δ' ἔσχατον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν χώρᾳ, ἄρδην κατεστραμμένη καὶ ἠρημωμένη; Ἄλλ' ὅμως ὁ Καποδιστρίου ἐθαυματούργησεν, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου καταλύσας τὴν πειρατείαν, δημιουργήσας ἐθνικὴν Τράπεζαν, Γεωργικὴν καὶ Στρατιωτικὴν σχολὴν, συστήσας δικαστήρια καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, σπείρας ἀραβόσιτον καὶ γεώμηλα, ἰδρύσας τὸ ἐν Αἴγινη Ὀρφανοτροφεῖον, συντάξας καὶ διελὼν τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, πεντακοσιαρχίας καὶ ἑκατονταρχίας, συγκροτήσας δύο στρατόπεδα, ἐκδοὺς δὲ νομισματικὴν διατίμησιν καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ὠφέλιμα νομοθετήματα. Κυριώτατον τοῦ Καποδιστρίου μέλημα ἦτο τὸ κοινῇ συμφέρον· καὶ τούτου ἔνεκα ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ οὐ μόνον οὐδένα ἐδέξατο μισθόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἰδίων εἰσῆνεγκεν εἰς τὴν ἴδρυσιν Τραπεζῆς, ἔδωκε δὲ τὰ ἐν Κερκύρᾳ ἴδια κτήματα εἰς ὑποθήκην δανείου πρὸς ἀγόρασιν σίτου χάριν τῶν πεινῶντων. Ὅσοι νῦν πρεσβεύουσιν ὅτι οὐδαμῶς ἀδικεῖ τὴν πατρίδα ὁ εὐφυῶς οἰκονομῶν καὶ προβιβάζων τὰ ἴδια συμφέροντα ἀναλώμασι τῶν δημοσίων, ἴσως θὰ ὑπολάβωσι τὴν ἐθελοθυσίαν τοῦ Κυβερνήτου παραπολὺ πατριαρχικὴν, ἴσως δὲ καὶ παραπολὺ εὐήθη, ἐπομένως ἀναξίαν μιμήσεως. Ἄλλ' εἶναι ἄρα γε ἀληθὲς ὅτι, οὕτω πολιτευθεὶς ὁ Καποδιστρίου ἐσχόπει πρῶτιστα καὶ μάλιστα νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὴν προεδρίαν καὶ, ὅπερ χειρόν, νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν Ῥώσων; Περὶ τοῦ φιλοῤῥωσσοῦ τοῦ Κυβερνήτου ὁ ἱστοριογράφος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πολιτικὸς ἐκείνου

ἀντίπαλος, Σπυρίδων Τρικούπης λέγει· «οὐδενὸς Ἑλληνοῦ καρδία ἦτον ἐλληνοικωτέρα τῆς τοῦ Καποδιστρίου· ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μετεχειρίσθη τὴν ἑνωτικὴν ἐπιβρόχην του καὶ ὄχι ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐλληνικὴν ἀρχὴν του». Αὐτόχρημα μῦθος εἶναι καὶ ἡ ἑτέρα κατηγορία, καθ' ἣν ὁ Καποδιστριας ἐμελέτα νὰ κατασταθῇ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμῶν. Πλέον ἢ ἅπαξ, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀθυμίας καὶ ἀπελπισμοῦ, ἐν μέσῳ τῶν φοβερῶν καὶ ἀκαταπαύστων προσκομιμάτων καὶ ἀντιπράξεων, διενοήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἐν Ἑλβετία ἀναπαυτήριόν του, ἀλλ' ἡ συνείδησις τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καθήκοντος ἀνέστειλλεν ἐκάστοτε τῆς ἀδημονούσης αὐτοῦ ψυχῆς τὰ κεντήματα. Πρὸς τὸν φιλέλληνα βαυαρὸν συνταγματάρχην (καὶ εἶτα στρατηγὸν ἐν Ἑλλάδι) Ἔϊδεκ, ἐπιθυμοῦντα νὰ ἐπανέλθῃ οἴκαδε, ἔγραψεν ὁ Καποδιστριας κατὰ τὸν ἰανουάριον τοῦ 1829. «Περιμείνατε ὀλίγον· ἀμφότεροι θὰ ἀπέλωμεν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀπέλωμεν ὡς τίμιοι ἄνθρωποι». Καὶ πρὸς τὸν Ἑυνάρδον ἔγραψε κατὰ τὸν δεκέμβριον. «Θὰ συναποχωρήσωμεν καὶ θὰ διέλθωμεν ὁμοῦ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡμέρας ἐν τῇ παρὰ τὴν λίμνην τῆς Γενεύης μικρᾷ καὶ ἐρατεινῇ ὑμῶν ἐπαύλει». Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1831 ἐπέστειλλε πρὸς τὸν κόμητα Μοσενίγον «ἄδηλον πότε θὰ μὲ λυτρώσῃ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων· θὰ ἐπωφεληθῶ τὴν θείαν χάριν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς υἰείας μου». Οὕτω πως δὲν θὰ ἔγραψεν ἀνὴρ γλιχόμενος τῆς διὰ βίου ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος· ὁ Καποδιστριας διεκαίετο βεβαίως ὑπὸ δεινοῦ πόθου νὰ ἀποβῇ ἀνορθωτὴς τῆς πολυπαθοῦς πατρίδος, ἀλλ' οὗτος ὁ πόθος ἦτο φυσικὸν ἀκολούθημα εὐγενοῦς φιλοδοξίας, ἧς μόνον ὀρμητήριον, μόνον ὑπομόχλιον ὑπῆρξεν ἡ διάθεσμος καὶ γνησία τοῦ ἀνδρὸς φιλοπατρία. Ὡς ὀξυδερκέστατος πολιτικὸς ἐνόησεν ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐλευθερωθέντες Ἕλληνες ἔχρηζον ἐπὶ πᾶσι χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ οὐχὶ γραμμάτων πολυτελείας καὶ ὅτι ἡ ἴδρυσις δημοτικῶν σχολείων ἔδει νὰ προηγηθῇ τῆς ἰδρύσεως πανεπιστημίων καὶ ἀκαδημιῶν· ἤρξατο δὲ τοῦ ἀνακινισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, κατὰ τὰς προτέρας παραινήσεις τοῦ Κοραῆ, κάτωθεν καὶ οὐχὶ ἄνωθεν, ἀπὸ τῆς κρηπίδος καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς. Ὁ διαβληθεὶς ὅτι ἐξήλασεν ἐκ τῶν σχολείων τὸν Πλάτωνα, ἔσχεν ὀδηγὸν καὶ πνευματικὸν σύμβουλον αὐτὸν τὸν θεῖον φιλόσοφον, διδάσκοντα ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» ὅτι μόνη ἡ χρηστὴ ἀνατροφή εἶναι πάσης πολιτείας τὸ θεμέλιον. «Καὶ μὴν πολιτεία, ἐάν περ ἅπαξ ὀρμὴ εὔ, ἔρχεται ὡς περ κύκλος ἀξαναομένη· τροφή γὰρ καὶ παιδείσις χρηστὴ σωζομένη φύσει ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσει χρησταί,

τοιχύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι, ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται εἰς τε τὰλλα καὶ εἰς τὸ γενναῖον, ὡςπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις». Ὡς διπλωμάτης δὲ καὶ πολιτικός, ὑπερεπόνησεν ἐπὶ ἀγαθῷ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίας, καταπολεμήσας τελεσφόρως τὸ περιβόητον πρωτόκολλον τῆς 3 φεβρουαρίου 1830, καταλιπὼν δὲ ἀθάνατα ὑπομνήματα τῆς μεγάλης καὶ θαυμασίας αὐτοῦ τριβῆς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Οἱ νεόπεπτοι ἐν Ἀθήναις διπλωμάται, οἱ κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδεστάτων ἐγγράφων παραβαίνοντες τοὺς κανόνας τοῦ μετρίου καὶ τοῦ πρέποντος, καὶ χωρὶς τῆς ἐλαχίστης διαγνώσεως ὑπεροπτικὴν καὶ θρασύδειλον λόγον ὑφὴν ἐπιτηδεύοντες, ἀσκέπτως δὲ καὶ κενῶς ἀπειλοῦντες καὶ εἶτα μικροφύχως ὑφιστάμενοι τῶν ἰσχυρῶν τὰ ῥαπίσμηττα, πολλὰ θὰ ἐμάνθωνον, ἐπερχόμενοι ἐνίοτε τὰς ἀπχραμίλλους τοῦ Καποδιστρίου ἀνακοινώσεις καὶ πολιτικὰς ἐπιστολάς. Ὅποιον βρῖθος νοημάτων, ὅποια φράσεων λεπτότης, ὅποια χάρις καὶ εὐπρέπεια, ὅποια λόγου συμμετρία καὶ φιλοκαλία, ἐπιλάμπουσιν εἰς πάντα τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀγαθῆς καὶ βαθείας τοῦ Κυβερνήτου διανοίας! Πάντες γινώσκουσι μεθ' ὀπόσου ζήλου ἐσπούδασαν οἱ περὶ τὴν βαυαρικὴν ἀντιβασιλείαν νὰ μικροποιήσωσι τῆς προγενεστεράς κυβερνήσεως τὰ ἔργα· ἀλλ' ὅμως ὁ πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος τῶν ἀντιβασιλέων, ὁ Μάουρερ, μετ' ἐγκωμίων θερμῶν ἀναφέρει τὰ διπλωματικὰ ἐκεῖνα ἔγγραφα, ἰδίως δὲ μετὰ θαυμασμοῦ μεταγράφει εἰς τὸ περὶ Ἑλλάδος βιβλίον του τὴν περὶ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐπιστολὴν τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Ἄν ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος (ἔγραφε τῷ 1842 ἔξοχος ἐλβετὸς πολιτικός) ἐν τῇ ἐπιλύσει τῆς χαλεπῆς αὐτοῦ ἐντολῆς, περιέπεσεν εἰς ἀμαρτήματα καὶ πλάνης, ἐτέλεσεν τὸν κοινὸν φόρον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν· ἀλλ' ἡ ἀγνότης τῶν σκοπῶν του καὶ τῶν πράξεων, καὶ ἡ μεγαλογνωμοσύνη αὐτοῦ σὺδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιδέχονται ἀμφιβολίαν. Ὁ Καποδίστριας θὰ τύχη θαυμασμοῦ παρὰ τοῖς ἐπιγινομένοις· ἐντὸς τῶν χριστιανικῶν αὐτοῦ στέρνων ἐνεφώλευε μεγάλη καὶ ἀρχαϊκὴ ψυχὴ». Καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς Πελλιὼν, ὁ τῷ 1855 ἴδιον ἐκδοῦς πόνημα περὶ τοῦ Καποδιστρίου, ἐπιλέγει. «Οὕτως ἔληξε τὸ πολιτικὸν στάδιον τοῦ Καποδιστρίου ἐν Ἑλλάδι· ἐπὶ κρίσιμων περιστάσεων ὁ κόμης Ἰωάννης παρέσχεν πρὸς τὴν πατρίδα ἐξόχους ὑπουργίας, αἵτινες δὲν πρέπει νὰ ἐξαλειφθῶσι διὰ τῶν ἐλλειμμάτων, ἅτινα ἔγκεινται ἐν τῇ φύσει παντὸς ἀνθρώπου». Τελευταῖον καὶ αὐτοὶ οἱ

πρόσθεν τοῦ Καποδιστρίου πολέμιοι, ψηφίσαντες ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει τοῦ 1843 τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντος, διηρμήνευσαν ἐν πανηγυρικῇ μεταγνώσει τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸν μεγαλόφρονα Κερκυραῖον εὐχαριστίαν τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἀνόθευτον περὶ Καποδιστρίου φρόνημα τοῦ Κοραῆ διαφαίνεται ἐν ταῖς προγενεστέραις αὐτοπροαιρέτοις αὐτοῦ δηλώσεσι καὶ οὐχὶ ἐν ταῖς ὕστερον βεβιασμέναις καταγγελίαις, εἰς ἃς φιλοψευδεῖς καὶ φαῦλοι ὑποβολεῖς καὶ ἐκ προνοίας ἀπατεῶνες παρεπλάνησαν τὴν ἀγαθὴν τοῦ σοφοῦ γέροντος γνώμην. Εἰς τοῦτο δὲ συνεβάλετο οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ προβεβηκυῖα τοῦ Κοραῆ ἡλικία, ἣτις ἐπιτείνουσα τοῦ σώματος τὸν κάματον, συνέπέτεινε ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ αἰτίᾳ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν εὐκατάπληκτον διάθεσιν. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἤρξατο ὁ Κοραῆς μεμψιμοιρῶν ἐπὶ τοῖς πρεσβυτικοῖς αὐτοῦ παθήμασι, καὶ λίαν πρόωρος αἰσθανόμενος τὸ τέρμα τοῦ ὄδυνηροῦ, ὡς ἔλεγε, βίου του. «Ἐγὼ, φίλε μου (ἔγραφε πρὸς τὸν Ἰάκωβον Ῥώταν) εἶμαι τώρα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ κατάστασιν τῶν караβοκυρίων, οἱ ὅποιοι πλησιάζοντες τὸν λιμένα, περιμαζεύουσι τὰ πανία των· βλέπω πλησίον τὸν λιμένα καὶ αἰσθάνομαι τὴν ὄσμην τῆς γῆς, ἣτις ἔχει νὰ καλύψῃ τὸ σαρκίον μου». Δὲν παύεται δὲ αἰτιώμενος ἐκάστοτε τῆς γεροντικῆς ἡλικίας τὰ πολλὰ καὶ παντοῖα κακὰ καὶ συνεχῆ ἀρρώστηματα. Τὸ γνωστὸν «βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ με γῆρας ὀπάζει» ἀπαντᾷ πλεονάκις ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Κοραῆ, ὡς κοινὸς τις ἐπωδός. Δύσκολον, δυσπάλαστον καὶ «βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων» εἶναι βεβαίως τὸ γῆρας, καὶ, ὡς εἶπεν ὁ σκυθρωπὸς Εὐριπίδης, οὐδέν ἐστι χεῖρον τοῦ γήρατος ἐν θνητῷ γένει·

γέροντες οὐδέν ἐσμεν ἄλλο πλὴν ὄχλος
καὶ σχῆμ', ὄνειρων δ' ἔρπομεν μιμήματα·
νοῦς δ' οὐκ ἔνεστιν, οἴομεθα δ' εὖ φρονεῖν.

Ἄλλ' ὁ αὐτὸς τραγικὸς ποιητὴς ὁ εἰπὼν «φωνὴ καὶ σκιά γέρων ἀνὴρ» διδάσκει ἀλλαχοῦ ἐπὶ τὸ παραμυθητικώτερον, ὅτι «οὐ πάντα τῷ γῆρα πρόσεστι κακά»· ὅτι

σοφὸν γέ τοί τι πρὸς τὸ βουλεύειν ἔχει
τὸ γῆρας, ὡς δὴ πολλ' ἰδὸν τε καὶ παθόν.